

BOOMMARTERNESTEN IN 1999 EN 2000

Henri Wijsman

De Boommarterwerkgroep-VZZ, tot 2000 bekend onder de naam Werkgroep Boommarter Nederland, voert al enige jaren een inventarisatie uit van boommarternesten in het verspreidingsgebied van de boommarter. Het totale aantal nesten dat gevonden wordt hangt af van de inventarisatiemethoden en van de intensiteit van het onderzoek. Vergeleken met enige jaren geleden worden er tegenwoordig veel nesten bekend. Veel gegevens worden dezer dagen gepubliceerd in een speciaal boommarter-nummer van Lutra.

Zeven jaar lang doet de Werkgroep Boommarter Nederland nu onderzoek naar het voorkomen van de boommarter en geeft zij jaarlijks de periodiek Marterpassen uit. In nummer 7, van 1999, staat een kaartje met alle in die zeven jaar gevonden nesten. Hieruit blijkt het verspreidingsgebied van de boommarter: de Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe en een aantal boswachterijen in Drenthe en oostelijk Friesland. Als verspreidingseenheid is het atlasblok (5 bij 5 kilometer) gebruikt. Blokken waarin voortplanting is aangetoond zijn er heel wat. Daarbij kan het gaan om een nestboom, om loslopende jongen al of niet met de moeder, of om een (overreden) wijfe dat drachtig of lacterend was.

Spechtengaten

Om een inventarisatie te kunnen maken van de gebieden waar voortplanting plaatsvindt, heeft de werkgroep gekozen voor het zoeken naar nestbomen, onder de aanname dat het merendeel van de jongen in boomnesten ter wereld komt. Er is slechts éénmaal voortplanting in een speciale boommarter-nestkast vastgesteld. Je begint met het in kaart brengen van alle holle bomen, dat zijn

Het inventariseren van spechtengaten in de winter levert de basis voor het opzoeken van jonge boommarters in het voorjaar. Foto Sim Broekhuizen

Het observeren van een nestboom is bijzonder boeiend. Meestal komt het wijfje vanuit de kroon van de boom naar het gat toe. *Foto Ad van Roosendaal*

meestal bomen met één of meer spechtengaten. Dat doe je al in de winter, in de hoop dat één van die bomen door een boommarter wordt uitverkoren tot nestboom. Dit systeem werkt, maar is onvolledig: nesten op zoldertjes, op roofvogelhorsten of in konijnenholen worden gemist, tenzij je er toevallig op stuit. Op dergelijke locaties worden namelijk nogal eens groepjes jongen met de moeder gezien; je weet dan niet helemaal zeker of ze er vanaf het begin al gezeten hebben, maar waarschijnlijk lijkt dat wel. Kortom, er zullen bij het inventariseren wel een aantal nesten over het hoofd worden gezien. Maar gevonden worden er toch ook heel wat. In 1998 werden er 20 'gevallen van voortplanting' ontdekt, deels groepjes jongen, deels nestbomen. In 1999 waren het er 29, en dit jaar 23. Meldingen van niet-werkgroepsleden komen soms pas na afloop van het seizoen binnen, vooral als ze van boswachters afkomstig zijn. Voor 2000 zijn we dus vermoedelijk nog niet volledig.

Veelvuldig posten

Het ontdekken en bestuderen van een nestboom is enorm boeiend. De marter slaapt binnen het eigen territorium steeds op een andere plek, ook het wijf-

je. De keuze van de nestplaats, waar ze dan continu slaapt, geschiedt voor zover wij weten meestal begin april, vlak vóór de worp. Als ze er eenmaal een aantal dagen zit, herken je de nestboom aan de mest in de takken en vaak ook onder de boom. Een nieuwe methode is het plaatsen van temperatuursondes in veelbelovende bomen (zie Kleef 1997, 1998, 2000). Dat moet in het vroege voorjaar gebeuren. Als de sonde op zekere dag een enorme temperatuursverhoging registreert, zit er een boommarter in het hol. Blijft die er verder permanent aanwezig, dan weet je dat daar een moertje jongen heeft geworpen en op welke dag ze precies geboren zijn. Nu de nestboom gelokaliseerd is, kun je door veelvuldig posten het moertje ook vaak te zien krijgen. Boommarters benaderen hun nest gewoonlijk van boven af: ze klimmen via een naburige boom omhoog en gaan dan door de kruinen naar hun nestboom. Daar zijn ook uitzonderingen op: een geïsoleerde boom in het Kroondomein liet het moertje geen keus, maar bij Renkum was een moertje dat zonder 'noodzaak' gewoon de kort-

Mest op een dikke tak wordt gezien als een vrijwel zeker teken dat in die boom een boommarterwifje jongen heeft. Foto Sim Broekhuizen

ste weg omhoog nam. En bij een boom op Den Treek sprong ze eerst ruim een meter omhoog naar een lage tak van de naburige boom en belandde dan toch via de kruin bij haar nest.

Het regelmatig waarnemen van het moertje heeft nog een ander voordeel, namelijk dat je haar kunt 'volgen'. Boommarters zijn individueel herkenbaar aan het patroon van vlekken in hun oranjegele bef, al is dat niet gemakkelijk. Zo kennen we twee gevallen van moertjes die in 2000 voor de vierde keer in successie jongen wierpen, het ene zat bij Amerongen, het andere bij Smilde.

Krijgertje

In een zeer jong stadium kun je de boommarterjongen vaak al horen: een heel 'dun' gekrijt, door luid zingende vogels heen soms maar moeizaam te ontwaren. Je wilt dan graag weten om hoeveel jongen het gaat; tenzij je beschikt over klimtuig moet je echter afwachten hoeveel koppen of staarten je in een latere fase naar buiten ziet komen. In de praktijk onderschat je daardoor het aantal jongen, dat kan variëren van twee tot vier. Een prachtig schouwspel levert de laatste week van mei, als de kleine boommarters binnen in de boom krijgertje spelen. Vaak is een nestboom over een behoorlijke lengte uitgehöld en heeft naast een of meer

grote gaten ook enkele kleinere. Die kunnen niet dienen als ingang, maar je kunt er wel iets door zien. De jonge marters rennen binnen al heel wat rond zonder dat ze (wijselijk) een stap buiten de deur zetten. Ze zijn ook overdag heel actief, zodat het geduldig posten regelmatig beloond wordt. Soms slapen ze wel een uurtje, maar dan steken ze elkaar weer aan. Als ze eindelijk naar buiten gaan, zijn ze dus al behoorlijk geoefend in het boomklimmen – dat onderschat men wel eens. Ook zullen ze binnen wel eens gevallen zijn, maar daar is dat niet diep. Buiten vormt het een reël gevaar; het nest zit vaak op een hoogte van zes tot tien meter. Soms kost het de jonge marter het leven, maar er zijn waarnemingen waarbij het jong op zacht gras of mos viel, binnen enkele seconden door de moer werd opgepakt en terug naar boven gebracht. Niets aan de hand. Na een klein aantal dagen komt opeens aan alle pret een einde, want dan gaan de marters 'verhuizen'. Ze betrekken een ander onderkomen of slapen in de buitenlucht. In elk geval zijn ze verdwenen. En hoewel je zou denken dat zo een luidruchtig troepje wel terug te vinden moet zijn in het bos, lukt dat maar zelden.

Minimale nestafstand

Een belangrijk doel van het inventariseren is het bepalen van de zogenaamde minimale nestafstand. We gaan ervan uit dat de oppervlakte van een boommarter-

territorium een bepaald aantal hectaren beslaat en dat de nestboom vaker in het midden dan aan de rand geplaatst is. Als je jarenlang vindt dat de kleinste afstand tussen twee nestbomen anderhalve kilometer is en het daarbij blijft, kun je alleen al daaruit een minimumgrootte van het gemiddelde territorium berekenen van de orde van 200 hectare. De afstand is meestal veel groter, maar dan pijnigt je je met de vraag of er misschien een nestboom tussen stond die je over het hoofd hebt gezien!

Uitgaande van de totale bosoppervlakte in het verspreidingsgebied van de boommarter en alléén meegerekend de bossen van tenminste 200 ha, van een territoriumomvang van 200 à 500 hectare en van de gebruikelijke aantallen jongen en niet aan de voortplanting deelnemende vrouwtjes, dan is de schatting dat er in Nederland 100 nesten van boommarters kunnen zijn, zonder dat ze elkaar in de weg lopen (Wijsman, 1997, met correctie in Wijsman 1998). Dat zou betekenen dat we hiervan elk jaar een kwart registreren, wat niet slecht is in relatie tot de beperkte mankracht en het tijdrovende zoeken naar en controleren van holle bomen.

Goede gebieden

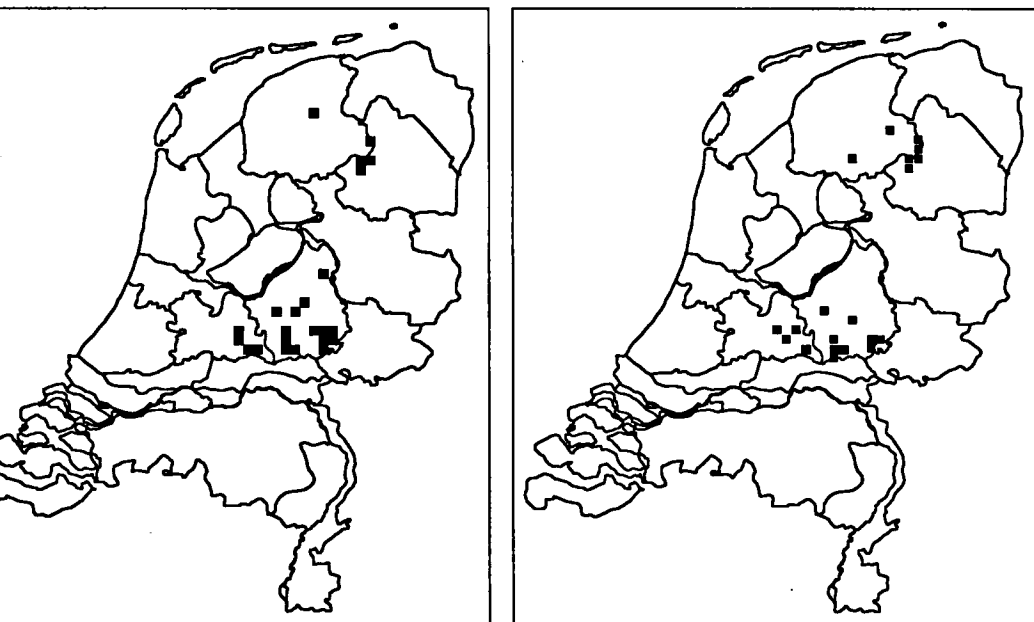
In figuur 1 zijn de atlasblokken met nesten in 1999 en 2000 weergegeven. Het is altijd de vraag wat je daarbij meetelt; voor deze kaart is het criterium wat

ruim genomen en is niet alleen een nestboom met jongen meegeteld, maar ook een grote latrine zoals die alleen opgebouwd kan zijn door een gevestigde marter. Voor zover wij thans weten betreft het dan altijd een moeder met jongen. Jongen die later in het seizoen gezien worden binnen een straal van twee kilometer van een nestboom, tellen we niet meer mee als een apart geval. Onze beste gebieden zijn het Drents-Friese Woud, de omgeving van Amerongen en het Nationaal Park Veluwezoom. Opmerkelijk zijn de geringe nestafstanden die we vonden op de Imbosch: in 1999 een van 850 meter en in 2000 een van 600 meter. Zou dit een rijk terrein zijn met een ongewoon hoge boommarterdichtheid? Behoorlijke aantallen vonden we ook rond Amerongen en rond Smilde.

Witte plekken

De kaart van Nederland met daarop de atlasblokken waar een nest gevonden is, geeft vooral de atlasblokken aan waarin actief gezocht is. Ondanks al ons werk van de jaren '90 zijn er bepaalde witte plekken overgebleven. Dit hangt ermee samen dat we in die gebieden niemand hebben kunnen vinden die daar de holle bomen in kaart brengt om er vervolgens in het voorjaar langs te lopen. Ik denk hierbij aan de omgeving van Zeist, Ede,

Figuur 1. Boommarternesten in 1999 en 2000.

Epe, Nunspeet, Putten, Loenen en Eerbeek. Een groot wit gebied is ook het Kroondomein; daar speelt mee dat het krijgen en het behouden van een vergunning niet zo gemakkelijk is. Ook moeten we meer contacten zien te krijgen bij het Gelders Landschap. Er zijn in deze gebieden bijna altijd wel vogelwerkgroepen actief, maar die bleken bij een verzoek om medewerking slechts in bewoonde spechtenholen geïnteresseerd.

Toekomst

Zou de boommarter zich in de toekomst kunnen uitbreiden? Als op dit moment alle geschikte biotopen bezet zijn met territoria van standaard-grootte, moet hij het hebben van areaaluitbreiding. Ontwikkeling van ouder en meer natuurlijk bos met dikkere bomen in Flevoland en Noord-Brabant is de ene ontwikkeling; aanpassing aan een habitat waar je in eerste instantie niet aan denkt de andere. Bij het laatste denk ik aan de natte biotopen die de boommarter zijn Friese naam *beamotter* hebben opgeleverd, en waarvan recente nesten rond Eernewoude (1998, 1999, onder het dak) mooie voorbeelden zijn; daarnaast zijn er in de bossen op klei zoals in het Kromme Rijngebied van tijd tot tijd boommarters gezien, die daar misschien wel gaan aarden. Wij observeren nu enige reeds bekende territoria, waarvan de bewoonsters omkwamen, teneinde te zien hoe snel daar rekolonisatie plaats vindt. Dat kan dan misschien een maat zijn voor het vermogen tot dispersie naar nieuwe gebieden.

Literatuur

- Kleef, H.L., 1997. Boommarkerinventarisatie in Nederland: aanpak en resultaten, toegespitst op Noord-Nederland. In: Canters, K.J. & H.J.W. Wijsman (red): Wat doen we met de boommarter: 11-9. Wetensch. Meded. KNNV 219.
- Kleef, H.L., 1998. Nieuwe mogelijkheden voor onderzoek aan de Boommarter in Nederland. De Levende Natuur 99(5): 180-184.
- Kleef, H.L., 2000. Natal den attendance of two female pine martens *Martes martes* in relation to kitten development. Lutra, in voorbereiding.
- Wijsman, H.J.W., 1998. Het BIN-project in het voorlaatste jaar. Marterpassen VI: 12-18.
- Wijsman, H.J.W., 1999. De boommartersituatie in 1998. Marterpassen VI: 28-32.
- Wijsman, H. & H. Kleef, 1998. Boommarters belaagd door bosuilen en bijen. Zoogdier 9(2): 16-19.

De Boommarkerwerkgroep zoekt nieuwe leden!

Er zijn niet veel mensen die zelf ooit een boommarter gezien hebben, laat staan een nest spelende jonge marters. Wie voldoende tijd en interesse heeft om mee te doen aan het onderzoek van de Werkgroep kan zich aanmelden bij de secretaris, adres zie onder. Het gaat dan om onderzoek op de witte plekken die in het artikel genoemd zijn. Het is niet zo moeilijk als men denkt, verwarring met de steenmarter bijvoorbeeld is op de Veluwe en in de provincie Utrecht niet mogelijk omdat die daar nog niet voorkomt. Een ambitie van de BMW is, om in deze gebieden ooit een keer alle holle bomen in het onderzoek te betrekken en aldus theoretisch alle in boomholten nestelende boommarters op te sporen. Iets dat tegen 2020 best haalbaar moet zijn!

Chris Achterberg, Koningin Wilhelminaweg 72, 3958 CP Amerongen

Henri Wijsman, Tony Offermansweg 6, 1251 JK Laren, 035-5389031